

УТИЦАЈ АНТРОПОЛОГИЈЕ НА НАСТАНАК И РАЗВОЈ КРИМИНОЛОГИЈЕ¹

Апстракт: *Историјат развоја криминологије обезбеђује изванредну шансу да се истражи интеракција између природних и друштвених наука, као и између права и медицине. Улога биолошког детерминизма 19. века обухватала је три битне поставке: детерминистичко одређење у вршењу криминалног чина; диференцирање криминалаца од других људи; и, патолошка својства код учинилаца. С обзиром на то да су криминолошка истраживања изворно интердисциплинарна, правници који су истраживали злочин морали су да се „ухвате у коштац“ са истраживањима биолога и психијатара и обрнуто. Као последица тога, криминолошко истраживање 19. века је почело да трансформише однос између психијатрије и биологије и ситема кривичног правосуђа од две супротстављене стране у једну симбиотичку. Галл је свој рад на анатомији мозга почео у Бечу, од 1785-1805. године. До седамдесетих година 19. века, када је Ломброзо развио своју теорију о рођеном злочинцу, медицинари су одбацили Галове идеје, али је његов френолошки концепт ипак одиграо важну улогу у припреми тла за идеје Ломброза. Сматра се да је Гал, поред Лаватера (J.G.Lavater) и Ђамбатиста Дела Порта (Giambattista Della Porta), један од оснивача физиогномије у криминологији. Њихова схватања, иако напуштена, ипак су представљала претече антрополошког правца у криминологији, а њихов је значај у томе што су преузели методе егзактних наука, а злочинце проучавали појединачно, као болеснике. Наставак Ломброзове теорије и утицаја антропологије на криминологију, почетком 20. века, огледа се у радовима о: тетоважама, близанцима, ХУУ хромозомима, физичкој конституцији, као и о схватањима еугенике и расне хигијене.*

Кључне речи: *физиогномија, антропологија, биолошки детерминизам, Ломброзо.*

¹ Чланак је резултат рада на пројекту Правног факултета Универзитета у Нишу, „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, који финансира Министарство за науку и технолошки развој, бр. уговора 179046

Уводна разматрања

Различита питања криминалитета могу бити тумачена и објашњавана са многобројних становишта – социолошког, психолошког, правног – тако да свако од њих указује само на изванредан угао гледања који је предодређен, унапред, пољем интересовања истраживача/истраживачице.

Појава казне као најстарије кривичне санкције, реакције друштва на криминално понашање и средстава заштите друштва од криминалитета, довели су до постављања два кључна теоријска питања: шта оправдава постојање и примену казне и који су циљеви и сврха кажњавања.

Стога, историјат развоја криминологије обезбеђује изванредну шансу да се истражи интеракција између природних и друштвених наука, као и између права и медицине.

Кратки осврт на криминолошко истраживање у прве три четвртине 19. века је важан, зато што је сазнање тог дела прошлости есенцијално за исправно одређивање развоја, који је узео маха пред крај 19. века. Постојање био-медико-биолошког објашњења криминалитета, у ранијем периоду 19. века, указује да Ломброзо (Lombroso) није био први који је понудио то објашњење. С друге стране, суштински напор рада у области „моралне статистике“ и о субкултури професионалних криминалаца показује да су истраживачи 19. века исказивали много веће интересовање за друштвене у односу на биолошке узроке злочина. Само уколико се ова два момента добро разумеју, може се објаснити драстичан заокрет од истицања друштвених ка медицинско-биолошким објашњењима криминалитета, која су се јавила пред крај 19. века.

Иначе, на прелазу од 19. века у 20. век, чак су преузимани написи у дневној штампи у САД, који су се позивали на утицај учења немачких криминолога о деловању спољашњих, косметелурских фактора на криминалитет. Зато је илустративан пример објашњења повећања злочина на улицама великих градова САД, под утицајем деловања летњих месеца, а у складу са учењем „немачких криминолога“. Др Плацек (Placzek), један од највећих ауторитета у тој области у Немачкој, како је пренео дневни лист *The New York Times* од 2. августа 1907. године, је тврдио да „није само топлота сунца та која утиче на људске страсти, које су одговорне за конкретан злочин, већ и различити социјални услови и услови рада. На пример, много се више алкохола конзумира лети него зими, а алкохол је увек суштински узрок злочина“. Осим тога, како преноси *The Times*, мишљење др Плацека је да се „живот лети одвија на отвореном и у складу са другим могућностима, што заједно омогућава вршење злочина са смртним исходом“.²

2 Видети: „Crime increases in summer“. *The New York Times*. 2. August 1907. <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=F30F16FE3B5A15738DDDAB0894D0405B878CF1D3>, pristup: 12.5.2011.

Питање порекла криминологије је предмет дебате. Неки сматрају да ова наука почиње од Ломброза, чија се књига о рођеном злочинцу појавила 1876. године,³ док други сматрају да је то Чезаре Бекарија (Cesare Beccaria), који се залагао за казнену реформу више од једног века пре тога.⁴ Други сугеришу да је порекло модерне криминологије у раду и залагању моралних статистичара раног 19. века или у залагању психијатара 19. века.

Морални статистичари, међу којима је за развој криминологије посебно био значајан Гери (Guerry), сматрали су да је морална статистика скуп чињеница која има за циљ да објасни „интелектуалног човека“ – његове вештине, обичаје и осећања. То је поље које укључује: филозофију морала, политику, религију, легислатуру, историју, литературу и уметност. Гери је, с друге стране, статистику криминалитета сагледавао као смисао који помаже разумевању широког поља људског понашања – креирање неке врсте „социологије човека“.⁵

Улога психијатрије, односно биолошког детерминизма 19. века обухватала је три битне поставке које су ово схватање раздвајале од схватања класичне криминологије: детерминистичко одређење у вршењу криминалног чина; диференцирање криминалаца од других људи; патолошка својства код учинилаца. Коментаришући ова три одређења биолошког детерминизма 19. века, криминолог Маца (Matza, 1964) је писао да се „то (биолошки детерминизам, прим.а.) фокусирао на мотивацију и на криминалца – појединца. Злочин је објашњаван у криминалцу, а не у кривичном праву. Нагласак је на индивидуалном учиниоцу, а не на злочину“.⁶

Питање порекла криминологије имплицира на значај њеног имена, односно термина „криминологија“. Најбоље је сврстати је у групу „казнених наука“, мисли Вецел, које је немачки казнени реформатор Франц фон Лист (Franz von Liszt) поделио на три главне гране: педагошко-практична грана, која се састоји у обуци правника кривичара и судија и која обухвата кривичну јуриспруденцију (студије кривичног права) и криминалистику (или форензику: научне методе прикупљања доказа); научна грана „која се састоји од каузалних објашњења злочина (криминологија) и кажњавања (пенологија); и, политичке

3 Његова књига „L'Uomo Delinquente“ имала је своје прво издање 1876. године, а настала је као резултат седмогодишњег рада у пенитенцијарним установама Италије. У тој књизи он је изнео своју тврдњу да злочин у потпуности настаје под утицајем антрополошких карактеристика криминалца. Maurice Parmelee: „Introduction to the English Version“. У: Cesare Lombroso. (1968) *Crime Its Causes and Remedies*. Montclair, New Jersey: Patterson Smith. str. xii

4 Видети: Cesare Bonesana, Marchese Beccaria. *Of Crimes and Punishments*. (Originally published in Italian in 1764) http://www.constitution.org/cb/crim_pun.htm, pristup: 3.4.2011.

5 Andre-Michel Guerry: *The Moral statistics of France, 1833*. U: *The Origins of Criminology*. (2009) Ed. by Nicole Rafter. A GlassHouse Book <http://books.google.com/books> pristup: 3.4.2011

6 Lim Hong Shuan. *Criminology – Scientific / Psychological Approaches to Crime*. <http://rmpckl.rmp.gov.my/Journal/BI/criminology.pdf> pristup: 3.4.2011

гране, која се односи на унапређење пеналне легислатуре (казнена политика). У том смислу, термин „криминологија“ биће коришћен да означи научно испитивање узрока злочина. Ова дефиниција се разликује од оне шире која обухвата пенологију и казнену политику, као део предмета криминологије и од оне уже, која криминологију одређује као науку која се бави проучавањем криминалаца (пре него криминалитета). Стога се представници класичне школе не могу сматрати криминолозима у том смислу, зато што су се они више интересовали за казнену политику него за узроке злочина.⁷

У периоду 19. века битно је пратити три групе истраживача које су се бавиле питањима узрока криминалитета: лекари, који су развили медицинска објашњења криминалног понашања; „морални статистичари“, који су анализирали криминалне статистике; и, полицијски службеници и други интересенти, који су се бавили истраживањем „основа повећања“ криминалитета и субкултуре професионалних криминалаца.⁸

Медицинска објашњења

Гал (Gall) је свој рад на анатомији мозга почео у Бечу, где се бавио медицином од 1785-1805. године. Када је његов рад проглашен неприхватљивим са религиозног становишта 1805. године, напустио је Беч и радио на неколико немачких универзитета. Сматра се да је поред Лаватера (J.G.Lavater) и Ђамбатиста Дела Порта (Giambattista Della Porta) један од оснивача физиогномије у криминологији. Њихова схватања, иако напуштена, ипак представљају претече антрополошког правца у криминологији, а њихов је значај у томе што су преузели методе егзактних наука, а злочинце проучавали појединачно, као болеснике.⁹

До седамдесетих година 19. века, када је Ломброзо развио своју теорију о рођеном злочинцу, медицинари су одбацили Галове идеје, али је његов френилошки концепт ипак одиграо важну улогу у припреми тла за идеје Ломброза. У међувремену, 1835. године, британски психијатар Џејмс Причард (James Prichard) осмислио је кованицу „морално лудило“, којом је замењен термин мономанија. Причард је разликовао две врсте лудила: једно, које погађа интелект и друго, које погађа емоције и вољу. Према учењу Причарда, особа са моралним лудилом је „неспособна да прича или резонује у односу на било који предмет на који јој се указује – она ће често поступати са великом

7 Видети: Константиновић Вилић, С, Николић Ристановић, В, Костић, М. *Криминологија*, Пеликан Принт, Ниш, 2009., стр. 266-268.

8 Wetzell, F. Richard, op. cit., p. 17.

9 Видети: Константиновић Вилић, Слободанка, Весна Николић Ристановић и Миомира Костић, op. cit., стр. 268-269.

оштроумношћу и говорљивошћу – али без могућности да пристојно и на прави начин руководи сопственим животом¹⁰.

Морално лудило, како га је осмислио Причард, ускоро је нашло свој пут у немачком и француском речнику психијатрије. У Немачкој и Француској израз „морално лудило“ заузео је много специфичније значење, указујући на насилно, неморално и криминално понашање, које је било усмерено на један изоловани дефект „моралне свести“. У деловима Европе, у којима се говорио немачки језик, прихватање Причардовог концепта било је усложнено тиме да је већина немачких психијатара веровала у јединство духовне моћи и одатле одбијање става да би морална свест појединца могла да буде поремећена, без да су тиме погођене њене интелектуалне способности. Немачко одређење је *moralischer Schwachsinn* и указује на случајеве менталног обољења, за које се чини да је примарно, али не ексклузивно, погађа моралну свест појединца. Морално лудило ипак се генерално посматра као редак поремећај и њиме се не може објаснити обим криминалитета.¹¹

Обједињавање приступа – враћање на почетак

Развој немачке криминологије од 19. века до 1945. године обележила је преодоминантност истраживања биолошких узрока злочина у односу на истраживања о друштвеним узроцима злочина. Преовладавање криминално-биолошког приступа је јасно ако се има у виду да су већину криминолошких истраживања вршили психијатри.

Реформатори казненог система, окупљени око Франца фон Листа, посматрали су криминолошка истраживања као нешто што ће обезбедити научну фундираност за казнену политику. Иако су реформатори казненог система били склони ка томе да поклоне већу пажњу друштвеним, а не биолошким факторима злочина, у пракси, истраживања у области криминалне социологије остала су далеко иза истраживања у криминалној биологији, због тога што су немачки социолози показали мало интересовања за злочин и зато што су реформатори казненог система преко воље пристали да прихвате истраживања у области криминалне социологије. Та се ситуација променила након Првог светског рата, када је један број правника, попут Егзнера и Липмана (Ehner i Liermann), отпочела да прихвата и истраживања из области криминалне социологије.

Већина криминолошких истраживања, током тог периода, била је извођена од стране немачких психијатара. Вецел наводи више разлога за то. Као прво, крајем 19. века талас интересовања медицинске професије за етиологију криминалитета дошао је услед утицаја Ломброзове идеје о рођеном злочинцу, чиме су унапређена биолошка објашњења криминалитета, у којима су немачки

¹⁰ Wetzell, F. Richard, op. cit., p. 19-20.

¹¹ Ibid.

лекари, посебно затворски лекари, нашли своје тло за истраживање. И када је Ломброзо изједначио свог рођеног злочинца са психијатријском дијагнозом „моралног лудила“, психијатри су коначно одлучили да треба да реагују на ове теорије.¹²

Друго, реакција на Ломброву теорију појавила се у време када је немачка психијатрија била у експанзији своје професионалне територије, изван области потпуно испуњених менталним болестима у област „граничног подручја“ лакших менталних болести (садашњи термин „поремећај личности“) које Кош (Koch) назива „geistige Minderwertigkeiten“, а Креплин и Шнајдер (Kraepelin i Schneider) касније зову „психопатске личности“. Пошто су та стања душе била повезана са девијантним понашањем, укључујући криминалитет, психијатријско интересовање у настањивању овог огромног пространства нове граничне линије „абнормалности“ такође је усмерило њихово интересовање за криминолошка истраживања.

Треће, психијатри су усмерили своју пажњу на истраживање жртва злочина, зато што су увидели да тиме могу да прошире улогу психијатрије на кривичноправни систем. Ова амбиција нашла је своју најранију и најрадикалнију експресију у раду Креплинова „Die Abschaffung des Strafmaßes“ (1880), у коме он позива на аболицију фиксираних затворских казни у корист неодређеног, индивидуализираног третмана и реорганизације пеналног система према психијатријским клиникама. У својим првим радовима, Креплин је потврдио улогу криминалне психологије у установљавању линије између злочина и лудила. Приликом објашњења категорије хабитуралних криминалаца, Креплин је истицао њихов мањак свести о моралности. Пошто је Креплинова шема била усмерена на то да отклони разлику између кажњавања и медицинског третмана, појавило се као спорно питање законске одговорности, па психијатри више не треба да служе као стручни сведоци у ситуацијама када се појави изговор на лудило. Као резултат, традиционални супротстављени однос између кривичног правосуђа и психијатрије, у коме јуристи често „узимају за зло“ психијатрима да „ослобађају криминалце“, морао је да буде трансформисан у симбиотички однос, у коме психијатри играју кључну улогу у одређивању прикладног индивидуализираног третмана за сваког криминалца. Иако већина психијатара није прихватила Креплиново порицање, већ разликовање између законски одговорних и неодговорних учинилаца, сви ипак деле исту амбицију – да прошире улогу психијатрије кроз систем кривичног правосуђа. Читава идеја иза истраживања у области криминалане биологије била је у томе да психијатријска евалуација треба да игра улогу у детерминисању индивидуализовања пеналног третмана осуђеника.¹³

¹² Wetzell, F. Richard, op. cit., p. 295.

¹³ Видети: *Criminals and Their Scientists*. (2006) Ed. by Peter Becker and Wetzell F. Richard. Publications of the German Historical Institute. <http://books.google.com/books?id, pristup: 12.5.2011>.

Коначно, озлојеђеност психијатријске професије за играњем кључне улоге у кривичном правосуђу била је блиско повезана са другом карактеристиком немачке психијатрије касног 19. и почетка 20. века: њене склоности да стави интересе друштва изнад добробити пацијента – појединца. Овај став имао је свој јасан одраз у дискусијама пре 1914. године, приликом представљања „умањене одговорности“, у којој су психијатри искористили „абнормалност“ *Minderwertige*, да потврде своју неодређену детенцију у корист заштите друштва, али без инсистирања да та иста „абнормалност“ квалификује Миндервертигеза за слабији медицински третман и да их то ослобађа ригорозних режима и стигме заточења. Потпуно исти став је усвојен са својом крајње експлицитном формулацијом, када је Ашафенбург (*Aschaffenburg*) бранио психијатре од оптужбе да је њихов „крајње широк хуманитаризам“ имао, у ствари, у подсвести кривично правосуђе. Психијатри, како је инсистирао, рутински „депривирају пацијенте од њихове слободе у циљу заштите друштва“ и при томе су били свесни да „интереси пацијента морају доћи на друго место у односу на интересе заједнице“.¹⁴

Почињући са прихватањем Ломброза у касним годинама 19. века, биолошка објашњења криминалитета, која су понудили немачки психијатри, узела су облик две различите парадигме. Иако су на прелазу века пионири немачке криминалне психологије били једногласни у одбијању тврдње Ломброза да рођени криминалац представља различит антрополошки тип, објашњења криминалног понашања, која су они понудили, раздвојили су их у два правца.

Заступници онога што се може назвати Креплинова парадигма, скинули су са Ломброзове представе рођеног криминалца његове антрополошке карактеристике и редефинисали рођеног криминалца у чист психијатријски термин некога ко је „морално дефектан“.

После Првог светског рата, ова парадигма живела је у облику онога што су Бирнбаум и Шнајдер (*Birnbaum i Schneider*) назвали *gemütlos* (*kompulzivne*) или аморалне психопате. Највреднија одлика ове парадигме је у њеном обједињавању моралних и медицинских норми. Тако Креплин дефинише „морално лудило“ као „мањак или слабост оних осећања која одбијају немилосрдност задовољења егоизма“.

Оно што је вредно запажања је да је чак и Шнајдер, који је критиковао обједињавање медицинских и моралних критеријума Креплинове дефиниције и учинио посебан напор да установи објективан психолошки критеријум за своју „психопатску личност“, починио исту грешку, приликом дефинисања *gemütlos* или тип аморалног психопате, као мањак „сажаљења, стида, части, покајања, савести“. Инклузија моралног критеријума у психијатријску дијагнозу, у великој мери развија ризик таутолошког размишљања, у коме је девијантно или криминално понашање појединца постало медицински симптом

¹⁴ Wetzell, F. Richard, *op. cit.*, p. 296.

психопатије, једноставно из разлога што се тиме крше конвенционалне моралне и друштвене погме.¹⁵ Иначе, Шнајдер је осмислио десет различитих типова психопата. Антисоцијалне и асоцијалне тенденције повезане су у различитим формама психопатије, што представља предмет интересовања криминологије. Типови психопата, према Шнајдеру, укључују, у ствари, особе које пате од своје абнормалности и особе од чије абнормалности пати друштво. Само ова друга група психопата је битна за криминологију. У ту групу спадају експлозивне (импулсивне) психопате.¹⁶

Пошто су Шнајдер и Бирнбаум посматрали *gemütlos* или тип аморалног психопате као малу мањину међу криминалцима, обим Креплинове парадигме био је грубо умањен од периода Вајмарске Републике па надаље, дозвољавајући „надметање парадигме са добијеном појавом“.

На преласку векова, друга група психијатара, укључујући Ашафенбурга и Näscke-а, одбацила је постојање „моралног дефекта“ и заузела много сложенији став о интеракцији између наслеђивања и околине. Они су установили „Ашафенбургову парадигму“, у којој је доминирао став да многи криминалци пате од опште менталне абнормалности (описане у термину дегенерације, *Minderwertigkeit* или психопатија), што их чини много подложнијим да живе криминалним начином живота, под неповољним спољним околностима – не зато што су те абнормалности биле непосредно криминогене, „већ зато што су развојно омели своје каријере у друштвеном и економском животу“.¹⁷

Од периода Вајмарске Републике, Ашафенбургова парадигма је постала преобладајућа. Практично, сваки криминолог биолошки оријентисан у периоду између два светска рата, укључујући и оне који су били најпосвећенији истраживању генетских фактора (Lange i Stumpfl), били су сагласни у томе да се, изузев ретких случајева *gemütlos* психопата, конгенитални или генетски фактори, који су имали удела у криминалном понашању, нису састојали од неког криминогеног „моралног дефекта“, већ од различитих абнормалних трагова који нису наследно криминогени, али би могли да развију криминогени потенцијал, у одређеној комбинацији и под одређеним спољним околностима.

Најважнији допринос Ашафенбургове парадигме био је у комплексном сагледавању интеракције између наслеђивања и утицаја из околине, што је промовисало да се појава методолошки и концептуално ближе одреди. У ствари, Ашафенбург је прецизно описао поделу узрока злочина на две велике групе: друштвени узроци и индивидуални узроци. Прва група разматра само спољашње услове „опште флукуације која утиче на јављање злочина“, друга група услова увек води, приликом испитивања индивидуиног личног нагињању у злочин,

15 Wetzell, F. Richard, op. cit., p. 297.

16 Videti: Stephan Hurwitz, Karl O. Christiansen. *Criminology*. (1983). p. 114. . <http://books.google.com/books?id, pristup: 12.5.2011>

17 Wetzell, F. Richard, loc.cit.

ка „каљузи“ из које је индивидуа потекла, а то „директно води назад дуж пута према друштвеним узроцима“ злочина.¹⁸

Ако се упореде истраживања из доба Вајмарске Републике и пре Првог светског рата, нема сумње да је рад Бирнбаума, Шнајдера, Грила и Ланга (Birnbäum, Schneider, Gruhle i Lange) био јасно одређенији у свом приступу о интеракцији између наслеђивања и утицаја из околине, него предратне теорије Креплина, Блеулера, Ашхафенбурга и Нацкеа. Оно што је видљиво, дуговременски тренд растућег методолошког пречишћавања наставио се у већини, али не и у свим, криминално-биолошким истраживањима, чак и током нацистичког режима. Ови су теоретичари тада већ јасно дефинисали криминологију као медико-психијатријску специјалност и утемељили психијатре као ауторитете у области друштвеног здравља и регулисања девијантности.¹⁹

Штумфл (Stumpfl) је имао много већи домаћај у методолошким питањима студија о близанцима, него у својим радовима Ланге, све до Егзнерове криминолошке студије из 1939. године, која је представљала видљиви напредак у односу на стандардни рад Ашафенбурга из 1903. године. Ова растућа одређеност методологије неизмерно је, додатно, усложнила компликовани задатак биолога. Како је њихово разумевање интеракције наслеђивања и окружења постало сложеније, њихов циљ, који се састојао у идентификовању криминогених генетских фактора и раздвајања између поправљивих и непоправљивих, постао је још „неухватљивији“.

Чак и по препознавању улоге како генетских тако и фактора окружења на генезу криминалног понашања, већина криминалних биолога непрекидно је стављала на прво место генетске факторе и истицала да су генетски фактори, ипак, примарно важни. Таква једна тврдња би била оправдана само да је показано да генетски фактори често воде у злочин, без икаквих видљивих кофактора из окружења или да криминогена моћ тих генетских фактора није била уобичајено попустљива према рехабилитативним мерама. У ствари, било је широко препознато да не постоји видљивост за такав предлог.²⁰ Супротно од тога, Ланге је признао да су фактори средине имали улогу у случајевима свих криминалних близанаца које је истраживао, док је Шумпфл проценио да би највише 20% криминалаца могло да буде сматрано непоправљивим.

Стога остаје питање зашто је већина криминалних биолога ипак тврдила да је примат у генетским факторима? Одговор се налази у неколицини основа

18 Видети: Gustav Aschaffenburg. *Crime and Its Repression*. (1968). Montclair, New Jersey: Patterson Smith, str. 15.

19 Nicole Rafter. (2008) „Criminology’s Darkest Hour: Biocriminology in Nazi Germany“. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, Vol. 41 number 2. p. 287-306.

<http://www.atypon-link.com/AAP/doi/pdfplus/10.1375/acri.41.2.287?cookieSet=1>, pristup: 12.4.2011.

20 Wetzell, F. Richard, op. cit., p. 298.

и претпоставки који су карактерисали немачку психијатрију за време периода истраживања.

Прво, немачка психијатрија, током тог периода, била је заокупљена јаком пристрасношћу према наслеђивању, што је, уз прихватање да се појединци разликују, укључујући ту и менталну болест, било примарно изазвано генетским факторима. Овакав став према херeditаризму произишао је делом из неуспеха психијатрије да начини прогрес у третману менталних болести. У немогућности да излече већину својих пацијената, психијатри су били доведени у искушење да објасне своје терапеутске промашаје тиме што су приписали узрок менталне болести непроменљивим генетским факторима. И ако је истраживање људске генетике остало на примитивном нивоу све време прве половине 20. века, херeditаризам је такође попримио подршку у поновном открићу Менделових закона, негде са преласка векова 19. у 20. век.

Друго, до средине двадесетих година 20. века, и касније, велика већина немачких лекара и психијатара била је пуна ентузијазма у подршци за еугенику, бар принципијелно. Ова последња квалификација је важна зато што су детаљи практичне импликације, укључујући и питање ко стварно треба да буде стерилисан, поново су довели до неслагласности. Ипак, скоро универзални ентузијазам за еугенику међу немачким психијатрима, јасније указује на то зашто су прихватили истраживања генетских фактора.

Коначно, иако је већина криминалних биолога признала улогу друштвених фактора злочина, они су били генерално песимистични око тога да је могуће променити социјалне услове који утичу на тако много особа да ступе у криминалну каријеру. Стално изнова, највећи заступници криминалне биологије, укључујући Ашафенбурга, Nakea i Viernstein-a, чак и Rüdin-a, који је заступао тврду линију, јасно су признавали да би у многим случајевима промене у социјалном миљеу рецидивиста могле, у принципу, да превенирају ново криминално понашање. Али, таква схватања увек су била праћена квалификацијом да такво окружење, практично, не би могло да буде измењено, па ти дотични криминалци треба да буду сматрани „непоправљивим“. Другим речима, прогнозирање непоправљивости није било засновано на убеђењу да је криминално понашање појединца резултирало из непоправљивости генетских фактора, већ из веровања да је једноставно сувише тешко променити друштвене факторе који су томе допринели.

Иако су Лист и његови следбеници реформатори често истицали значај улоге социјалних фактора, њихови предлози за реформу били су усмерени на индивидуализацију кажњавања, а то је, ипак, више усмерено на промену код учинилаца, а не на друштвене промене, што би била најважнија стратегија превенције криминалитета. Из те перспективе, криминална биологија је била добродошла зато што је омогућила сазнање о криминалцу – појединцу, што

је било од суштинске важности у реформи чији су напори били усмерени на учиниоца – појединца.

Истраживања у области криминалне биологије су ипак ставила неке замерке на веровања у вези са наслеђивањем криминалних диспозиција, што је довело до тога да неки психијатри и правници истакну важност фактора средине. Међу психијатрима који су пратили истраживања у области криминалне биологије, Hans Gruhle остао је високо критичан у односу на генетска објашњења злочина и истицао улогу социјалних фактора, укључујући припадност друштвеној класи. Чак и правници који су били криминолошки оријентисани, попут Егзнера и Липмана, тежили су да дају подједнаку важност биолошким и социолошким факторима у свом приступу етиологији криминалитета.

У компаративном смислу, развој немачке криминологије није био јединствен. Новија истраживања о историјату развоја француске криминологије су утврдила да су разлике између италијанске антрополошке школе и француске социолошке школе биле пренаглашене и да чак и пошто су Французи, као и Немци, одбацили рођеног криминалца, као антрополошки тип, они су ипак заступали многобројне од Ломбровових претпоставки везаних за базично наслеђивање. На исти начин, Чарлес Горинг је написао своју чувену књигу „Енглески заточеник“ (*The English Convict*, 1913) и одбацио учење Ломброза о рођеном злочнику, али је био заговорник теорије која повезује криминално понашање са слабошћу ума, што је било слично Ашафенбурговом схватању.²¹

Коначно, америчка криминологија 20. века садржи једну моћну нит коју је Ницоле Рафтер назвао „еугеничка криминологија“, што је САД „дало сумњиву дистинкцију да нису биле међу првим државама света које су стерилизовале криминалце (почело 1907), пракса која се наставила до 1945. године“. Nicole Rafter ипак своја објашњења еугенике везује за период владавине Трећег Рајха у Немачкој од 1933-1945. године. Наводи да је тада водећи у еугеничким истраживањима др Еуген Фисхер тврдио да се указала „ретка и посебно добра прилика да теоријска наука узнапредује у време када преовладавајућа идеологија то подржава, а њена открића могу моментално послужити политици државе“. У том смислу, развила су се два научна програма у оквиру нацистички оријентисане криминалне биологије – еугеника и расна хигијена. Ови се називи често користе као синоними. Еугенички пројекат имао је за циљ да побољша квалитет расе („људске расе“), тиме што би се супериорни људи охрабривали на репродукцију („позитивна еугеника“), а инфериорни обесхрабривали („негативна еугеника“), путем: принудног егзила, забране бракова, затварања или елиминације. У најопштијем смислу, еугеника треба да превенира репродукцију свих оних људи који поседују херeditарне дефекте – на добробит свих. Током тридесетих година 20. века Јевреји су били међу онима који су, у Немачкој или било где другде, били обухваћени покретом еугенике, што је, криминолошки посматрано,

²¹ Wetzell, F. Richard, op. cit., p. 299-300.

водило ка идентификовању херидитарних криминалаца из свих раса и ентитета, чиме би се превенирала њихова даља репродукција. Покрет расне хигијене, с друге стране, био је усмерен на идентификацију етичке и расне групе људи, попут Јевреја или Рома, на пример, у корист враћања Немачке у аријевске токове. Криминолошки посматрано, расна хигијена се поклапа са еугеником у оном делу када су специфичне расно-етничке групе идентификоване као генетички криминалне.²²

Ове констатације, као и друга многобројна питања, попут оних: како се идеје криминалне биологије уклапају у објашњења криминалитета у доба нацизма; какве су биле последице „нацистичке“ криминологије и сл. представљају, очигледно, још недовољно истражено подручје развоја криминологије, као науке уопште и не само у Немачкој. Ипак, увидом у ранију периодизацију развоја криминологије у Немачкој јасно је да не постоји јединствено одређење појма и предмета њеног изучавања, осим прецизно утврђених појединачних стремљења, односно праваца. Стога, опстаје методолошки јасно исказан став да је одређивање тачно доминантног правца или целине ове науке увек обојено „одређивањем садржаја њеног предмета, методама који се користе приликом проучавања тог предмета, различитим идеолошким концепцијама и пруступима у проучавању природних и друштвених појава, као и њене самосталности у систему наука“.²³

22 Nicole Rafter. (2008) „Criminology’s Darkest Hour: Biocriminology in Nazi Germany“. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, Vol. 41 number 2., op. cit., str. 293.

23 Константиновић Вилић, Слободанка и Весна Николић Ристановић. (1998) *Криминологија*. Ниш: Студентски културни центар, стр. 4.

ЛИТЕРАТУРА

- Andre-Michel Guerry: The Moral statistics of France, 1833. U: *The Origins of Criminology*. (2009) Ed. by Nicole Rafter. A GlassHouse Book <http://books.google.com/books>
- Cesare Bonesana, Marchese Beccaria. *Of Crimes and Punishments*. (Originally published in Italian in 1764) http://www.constitution.org/cb/crim_pun.htm,
- Cesare Lombroso. (1968) *Crime Its Causes and Remedies*. Montclair, New Jersey: Patterson Smith
- Criminals and Their Scientists*. (2006) Ed. by Peter Becker and Wetzell F. Richard. Publications of the German Historical Institute. <http://books.google.com/books?id>
- „Crime increases in summer“. The New York Times. 2. August 1907. <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=F30F16FE3B5A15738DDDAB0894D0405B878CF1D3>
- Чејовић, Бора. *Кривично право, општи део*. (2002). Београд: Службени лист СРЈ
- Gustav Aschaffenburg. *Crime and Its Repression*. (1968). Montclair, New Jersey: Patterson Smith
- Landecker, S. Werner. (1941) Criminology in Germany. *Journal of Criminal Law and Criminology* (1931-1951). Vol. 31. No. 5. pp. 551-575. <http://www.jstor.org/pss/1137202>
- Константиновић Вилић, Слободанка и Миомира Костић. (2006) *Пенологија*. Ниш: СВЕН
- Константиновић Вилић, Слободанка и Весна Николић Ристановић. (1998) *Криминологија*. Ниш: Студентски културни центар
- Константиновић Вилић, Слободанка, Весна Николић Ристановић и Миомира Костић. (2010) *Криминологија*. Београд: Прометеј
- Lim Hong Shuan. *Criminology – Scientific / Psychological Approaches to Crime*. <http://rmpckl.rmp.gov.my/Journal/BI/criminology.pdf>
- Milutinović, Milan. (1988) *Kriminologija*. Београд: Savremena administracija
- Nicole Rafter. (2008) „Criminology’s Darkest Hour: Biocriminology in Nazi Germany“. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, Vol. 41 number 2. p. 287-306. <http://www.atypon-link.com/AAP/doi/pdfplus/10.1375/acri.41.2.287?cookieSet=1>
- Срзентић, Никола, Александар, Стајић, и Љубиша Лазаревић. (1988) *Кривично право СФРЈ, општи део*, Београд: Савремена администрација
- Stephan Hurwitz, Karl O. Christiansen. *Criminology*. (1983). p. 114. <http://books.google.com/books?id>,
- Vajmarska Republika, sr.wikipedia.org/sr-el/Vajmarska_republika
- Wetzell, F. Richard. (2000) *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945*. Chapel Hill and London: University of North Carolina Press

Prof. Miomira Kostić, LL.D. Full Professor,
Faculty of Law, University of Niš

***The influence of Antropology on the genesis
and development of Criminology***

Summary

The historical development of criminology provides an excellent opportunity to look into the interaction between the natural and social sciences as well as between law and medicine. The biological determinism of the 19th century involved three significant postulates: the concept of the biological determinism on the commission of a criminal act, the distinction between criminals and non-criminals, and the pathological traits in criminal offenders. Considering that criminological studies are originally interdisciplinary, jurists who were involved in examining the nature of crime had to “get into grips” with the research conducted by biologists and psychiatrists, and vice versa. In Vienna, F. J. Gall embarked on his research on the brain anatomy in the period from 1785 to 1805. Gall’s ideas had been discarded by the medical scientists until the 1870s, when C. Lombroso developed his theory on the “born” criminal offender. Yet, Gall’s phrenological theory still played a significant role in laying grounds for Lombroso’s ideas. Alongside J. G. Lavater and Giambattista Della Porta, Gall is considered to be one of the founding fathers of physiognomy in criminology. Although their theoretical standpoints had been abandoned at the time, they were still regarded as the forerunners of the anthropological approach in criminology and their work is significant because in their research they relied on the methods applied in exact sciences to study each criminal offender individually in the same way as they studied their patients. At the beginning of the 20th century, the continuation of Lombroso’s theory and the influence of anthropology on the development of criminology is reflected in the works dealing with diverse issues, such as: tattoos, identical twins, XYY chromosomes, man’s physical constitution, as well as in the theoretical standpoints of eugenics and racial hygiene.

Key words: *physiognomy, anthropology, biological determinism, Lombroso.*